

**Una *minga* transnacional per la vida:
cinema, comunicació i activisme a l'Indifest**

Treball final del grau en Antropologia Social i Cultural
Curs 2021-2022

Mireia Rimbau Vilà

mireiarimbau@gmail.com

Tutor: Gabriel Izard Martínez

Resum

El present article té com a objectiu analitzar l'Indifest - Festival de Cinema Indígena de Barcelona, organitzat per l'associació AlterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes juntament amb la Coordinadora Llatinoamericana de Cine i Comunicació dels Pobles Indígenes (CLACPI), entès com un espai on cinema, comunicació i activisme es troben interconnectats, i on es desenvolupen unes estratègies col·laboratives que comporten la creació de xarxes locals i globals per a la transformació social. Les xarxes de l'Indifest son analitzades en una triple dimensió: (1) la de l'auto-representació implícita en l'ús dels mitjans de comunicació i en concret del cinema que fan els pobles indígenes; (2) la sociolingüística, on s'explora l'ús de les llengües indígenes, i (3) l'activista, que té en compte el component d'urgència en el cinema i la comunicació indígena. Prenent com referència el terme quítxua *minga* (*mink'a*), que designa des dels temps prehistòrics el treball agrícola col·lectiu i per extensió tota feina comunitària, i que recentment ha estat utilitzat en el context activista indígena per definir les accions col·lectives i aliances, s'argumenta que aquestes xarxes que caracteritzen l'Indifest poden ser enteses com *mingas* transnacionals.

Paraules claus: cinema indígena, activisme, comunicació, *minga*, comunalitat, mobilització social

Sumari

1. Introducció	p. 3
2. Consideracions metodològiques	p. 5
3. Cap a una concepció comunitària del cinema indígena	p. 6
4. Cinema indígena, comunicació i activisme a l'Indifest	p. 10
4.1. Espais d'auto-representació	p. 10
4.1.1. La formació com a acció estratègica	p. 13
4.1.2. L'apropiació de les xarxes socials	p. 15
4.2. Comunicació en l'idioma propi: activisme sociolingüístic	p. 16
4.3. La urgència de narrar històries	p. 17
4.3.1. La col·laboració com a forma de supervivència	p. 20
5. Conclusions: una minga per la vida	p. 23
6. Bibliografia	p. 25

1. Introducció

“The opportunity to be part of the ethnographic film festival universe (...) offered the chance not to just see films, but also to meet all kinds of people (...) with conversations continuing beyond the festival on into the night at the nearest bar.” (Ginsburg, 2017: XIV)

Aquest treball busca explorar la dimensió política del cinema indígena; la interdependència entre aquest cinema, la comunicació i l'activisme, prenent com a cas etnogràfic l'Indifest, el Festival de Cinema Indígena de Barcelona, en la seva edició de l'any 2021.

La XIV edició de l'Indifest es va dur a terme en 8 espais, va comptar amb més de 800 espectadors, tres convidades internacionals i la projecció de 24 obres.

El juny de 2021 vaig sol·licitar la meua estada de pràctiques a l'associació AlterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes, que juntament amb CLACPI (Coordinadora Latinoamericana de Comunicación de los Pueblos Indígenas) organitza l'Indifest, pel meu interès en les lluites dels pobles indígenes i perquè havia assistit prèviament al festival. En aquest context, em vaig plantejar explorar el treball en xarxa d'organitzacions, comunicadores, activistes i productores indígenes. A partir d'aquest objectiu principal han sorgit les preguntes de recerca que han guiat aquest treball: pot considerar-se la comunicació i el cinema indígena com una forma d'organització política i de resistència? Quin és el rol de l'Indifest com a espai d'incidència i d'activisme que segueix els principis comunitaris -i de comunalitat- i, al mateix temps, com a eina de mobilització social que utilitza formes alternatives de consum i de distribució del material audiovisual? Vull abordar com s'ha pensat aquest espai des dels seus inicis, la intencionalitat d'aquesta forma de cooperació i la relació del cinema indígena amb l'activisme polític transnacional. Per això també tindrè en compte les bases de la convocatòria de l'Indifest, el procés de selecció i els processos de producció i de distribució del material audiovisual del festival.

L'observació i anàlisi de l'Indifest em porten a argumentar que la comunicació i el cinema indígena van lligades de forma intrínseca a un rol polític, d'activisme, lluita i resistència. Les convidades internacionals de l'Indifest han estat al llarg dels anys realitzadores indígenes i també comunicadores que no venien de l'àmbit audiovisual.

En la seva estada aquí, juntament amb AlterNativa, més enllà dels cinemes, han visitat altres espais per parlar de la situació del seus pobles i explorar maneres de teixir aliances. La idea d'interdependència entre cinema indígena, comunicació i activisme també té en compte les particularitats de l'Indifest com a festival de cinema indígena que són tan la localització en territori no indígena com la seva essència d'instrument d'incidència política per a la mobilització social.

Considero que el cinema indígena i els seus festivals reproduïxen i globalitzen els principis d'organització ancestrals indígenes, i que es desenvolupen d'una forma que pot comparar-se, com fan alguns dels actors implicats, amb la *minga* comunitària. La paraula *minga* ve del quítxua (*mink'a*), i des dels temps prehispanics fa referència al treball agrícola col·lectiu, és un sistema de feina comunitari. En paraules d'Eriberto Gualinga, realitzador audiovisual del poble Kichwa de Sarayaku de l'Equador: "El objetivo de la minga es hacer el trabajo menos trabajoso (...) El trabajo que solo haría en un mes en mi chacra¹, se hace en dos horas. (...) Los pueblos vivimos de las mingas constantes" (entrevista 19/03/22). Amb el pas dels anys, el terme *minga* s'ha utilitzat també en entorns d'activisme polític. Un exemple és la Minga Social y Comunitaria por la Defensa de la Vida com a acció col·lectiva del 2008 on va participar el poble Nasa del Nord del Cauca, a Colòmbia (Almendra, 2009); una acció que va tenir com a objectiu mobilitzar els pobles indígenes del país i els sectors socials i populars, i que recollia demandes concretes contra la persecució política, jurídica i mediàtica als pobles indígenes.

En la present recerca, utilitzo la *minga* (el treball col·lectiu, la feina en comunitat) com a metàfora del cinema indígena i els seus festivals en la seva dimensió de xarxes internacionals de treball i incidència política, i de celebració de la cultura pròpia. Per fer-ho, l'article contempla el marc teòric, que defineix conceptes imprescindibles per entendre el cinema indígena i explica la *minga* i la comunalitat, i la part etnogràfica, que analitza tres grans temes en relació al festival: l'auto-representació, la dimensió sociolingüística i l'activisme col·laboratiu.

¹ La *chakra*, paraula quítxua, és la casa, finca o granja que també inclou el terreny per al cultiu.

2. Consideracions metodològiques

Per tal d'explorar les preguntes de recerca he utilitzat les següents tècniques: converses informals, entrevistes i observació participant. L'observació participant es va donar en el període de pràctiques a Alternativa (de finals de setembre de 2021 a mitjans de gener de 2022) però sobretot en el mes d'octubre, durant les setmanes de preparació i execució de la XIV edició de l'Indifest, on també vaig recollir algunes notes en un diari de camp sobre les intervencions de les convidades en els espais dels conversatoris. Les converses informals es van donar amb les convidades internacionals durant les setmanes de l'Indifest, aprofitant que es trobaven a Barcelona, on a banda del cinema les acompanyàvem a altres espais.

Totes les entrevistes s'han realitzat en format online, de forma posterior a l'Indifest. Per tal d'entendre l'origen del festival i la intencionalitat, he pogut entrevistar la coordinadora d'AlterNativa del 2015 al 2022, i la persona que treballa en l'Indifest dins l'organització, així com al representant de la comissió d'incidència política de CLACPI, que ha estat convidat en diverses ocasions, incloent aquesta última edició. La majoria dels informants estan o han estat vinculats directament a l'Indifest: és el cas de comunicadores, periodistes o realitzadores audiovisuals que havien participat en altres edicions de l'Indifest com a convidades o com a directores de pel·lícules emeses. També vaig contactar a dues periodistes i comunicadores indígenes que no estan relacionades directament amb l'Indifest per tal d'explorar el vincle entre cinema, comunicació i activisme, així com per tenir una visió el més diversa possible sobre les *mingas* de treball. Aquests són els diferents territoris d'Abya Yala² de les persones entrevistades: Poble Wayuu, Veneçuela i Colòmbia; Poble Maia Q'eqchi, Guatemala; Poble Qom, Argentina; Poble Kichwa de Sarayaku, Equador; Poble Misak, Colòmbia i Poble Quinrapa de Huanta, Perú.

² Anomeno Amèrica Llatina amb el terme original utilitzat pel poble Kuna (Panamà i Colòmbia) per referir-se al continent americà, i que va ser acollit per diverses organitzacions polítiques indígenes i pels estudis decolonials.

3. Cap a una concepció comunitària del cinema indígena

“La urgencia de enfrentar los fantasmas del genocidio, el silencio y el olvido” (Salazar, 2016: 94)

Des de l'antropologia contemporània i l'activisme indígena s'ha qüestionat el cinema antropològic o etnogràfic; les contradiccions són presents quan pensem en un arxiu visual que pretengui mostrar la diversitat cultural de diferents comunitats des del punt de vista dels investigadors, sense que estigui exempt de connotacions colonials. Córdova (2011) apunta que el cinema i el vídeo indígena segueixen en tensió amb l'arxiu fílmic mundial, que des del seu origen fomenta l'exotisme dels pobles indígenes. L'alteritat representada històricament des de la mirada externa ha estat posada en dubte.

El cinema indígena, des de finals dels anys 70, ha estat inserit dins del procés d'apropiació dels mitjans de comunicació per part dels pobles indígenes. La lluita per la visibilització dels pobles indígenes ha obert la conversa des de l'agenda indígena contemporània sobre la necessitat d'un cinema que sigui creat des de la comunicació pròpia dels pobles, ideat des de l'**auto-representació**. Les principals temàtiques que s'han tractat des del cinema indígena han estat la defensa del territori en contra de les empreses transnacionals, la defensa dels drets humans i la identitat i celebració de la cultura ancestral. En paraules de Córdova (2011: 88): “El movimiento por la auto-representación y por el derecho a la comunicación indígena nace junto a la historia de resistencia y defensa de los derechos de las comunidades originarias.” Raheja (2011) planteja el terme **sobirania visual** en relació a aquesta voluntat d'auto-representació, que pugui tenir un impacte als mitjans de comunicació hegemònics. El dinamisme i la multilocalització de l'audiovisual indígena són la base de la seva difusió a nivell global. Com explica S. Gómez Ruíz (2018: 216):

La capacidad móvil, nómada y transnacional de los vídeos indígenas permite que se generen relaciones sociales que trascienden el territorio indígena (...) una red multisituada en la que los modos de resistencia indígena se despliegan y se fortalecen en contextos nacionales y transnacionales.

D'aquesta manera, és important tenir en compte l'impacte dels festivals de cinema indígena, tal com n'han parlat alguns autors: circuits en els que es troben diferents

forces culturals, socials i polítiques (Córdoba, 2017), trobades socials que constitueixen comunitats particulars i confronten altres sistemes hegemònics de representació (Ginsburg, 2017), espais de socialització i d'acció amb connotacions rituals i polítiques (Gómez Ruíz & Izard Martínez, 2020). Aquestes trobades globalitzen les lluites dels pobles, així com fomenten les interaccions entre col·laboradors transnacionals i companys de professió: “El Indifest es un espacio que une a los pueblos quienes estamos frente a estos modelos neoliberales y que seguimos adelante a pesar de todas las adversidades” (Ana Rutilia Ical Choc, advocada, entrevista 23/01/2022).

L'audiovisual indígena es tracta, per tant, d'una eina política per la defensa del coneixement ancestral, del territori i per a la reivindicació de la cultura pròpia, d'una narrativa política ancorada en processos col·lectius de producció i recepció que va més enllà dels territoris propis: “El cine es una muestra de que hay lugares tan lejanos que no se conocen pero que están pidiendo a gritos que sean escuchados y que se les respete su dignidad, su territorio, su supervivencia” (Ana Rutilia, advocada, 23/01/2022).

En relació amb aquestes idees he volgut plantejar el concepte de *minga*, vinculat al de **comunalitat**, ja que considero que ambdós conceptes són els eixos principals de la tasca que duu a terme l'Indifest i del treball en xarxa de comunicadores, activistes i realitzadores audiovisuals indígenes. Per entendre la comunalitat i la *minga*, el lector ha de situar-se en la lluita històrica dels pobles indígenes en defensa de la cultura pròpia i l'autodeterminació. Sense aquesta acció col·lectiva en defensa del territori hagués estat impossible la supervivència dels pobles durant els més de cinc segles d'opressió.

La comunalitat té a veure amb els valors culturals indígenes i amb la voluntat de sortir del paradigma capitalista individualista del benefici econòmic. Entre aquests principis comunitaris es troba la concepció de que tots els éssers existents tenen vida per igual. La Terra és un d'aquests elements, que és reconegut com a Mare. La conservació de la vida passa per protegir la Mare Terra, i aquesta protecció implica la possessió comunal (Díaz Gómez, 2003), la concepció dels recursos de la Terra com quelcom que ens és ofert i que hem de valorar i cuidar, recursos finits, contra la propietat privada individual. L'anterior implica considerar que la cura del terreny agrícola en comunitat

(la *minga*) és una forma de posar en comú també coneixement i estratègies, al mateix temps que, de forma altruista, s'aconsegueix la feina que sol no es podria fer. Un sistema d'ajuda recíproca que també és una trobada social, un acte de recreació (Nava, 2009); la *minga* converteix la feina en energia transformadora, formadora i no esclavitzant (Díaz Gómez, 2003).

En el món de l'activisme es parla constantment de *mingas*, també en relació amb la recuperació de la identitat pròpia: *mingas* comunitàries, *mingas* de coneixement. Diana Jembuel, periodista i comunicadora indígena del poble Misak, recorda la transformació del concepte: "En los 70, en los 80, cuando se empezó a recuperar los territorios, decían *minga* en idioma propio, (...) en el 2007, 2008 empezó ese relacionamiento con medios de comunicación del departamento del Cauca y fueron acoplando el término *minga*. Los mayores decían que la *minga* es ayudar, es pensar entre todos, es que todo sea colectivo. A partir de ahí fue surgiendo la *minga* en las universidades, la *minga* en las movilizaciones, en todos los espacios, hasta a nivel internacional" (entrevista 22/03/22).

Almendra (2009: 44) parla de l'acció conjunta que es va fer en la *Minga Social i Comunitària* a Colòmbia l'any 2008, entenent-la com a estratègia en la que es posa en comú el coneixement col·lectiu actualitzat, es crea una unitat interna i també relacions externes amb persones, organitzacions o processos que volen donar suport a les persones que treballen en *minga* permanent per la vida, en contra de la repressió i dels intents de silenciar la informació i les persones que la porten. El Teixit de Comunicació per a la Veritat i la Vida va treballar per tal de posar el coneixement i la capacitat al servei de la comunitat. Es tracta d'una xarxa de comunicació permanent, un entramat de relacions que l'autora defineix com a fils (*mingas*, assemblees, mitjans de comunicació apropiats com l'Internet); nusos (persones i organitzacions de la comunitat o les contraparts externes que donen suport a la comunicació i als processos d'autodeterminació dels pobles) i forats (els temes d'interès comú, les prioritats). Aquest entramat de relacions també remet a la idea de Salazar (2016: 93), que defineix el cinema indígena com un "ensamblaje sociotécnico que involucra y entrelaza tecnologías, recursos, organizaciones sociales, marcos jurídicos y burocracias, saberes e imágenes". És a dir, cinema, comunicació, activisme i cultura.

La *minga* per la vida, per tant, es tracta d'una creació col·laborativa i comunitària: una forma de resistència i supervivència dels pobles indígenes davant els projectes que pretenen destruir els seus territoris. L'Indifest, en la seva dimensió d'instrument per a la incidència política, reproduïx aquest caràcter altruista seguint uns principis de difusió del material audiovisual basats en l'accés gratuït i universal a la cultura.

En relació amb la idea de Ginsburg (2002) sobre la dimensió activista de l'audiovisual indígena vinculat a les lluites per l'autodeterminació, podem dir que el cinema indígena, organitzat en una gran *minga* per la vida, utilitza els mitjans de comunicació i els festivals per difondre el seu missatge, les problemàtiques d'urgència que afecten històricament els pobles i, al mateix temps, difondre i reivindicar pràctiques culturals, l'idioma i la identitat pròpia.

La lluita per l'apropiació dels mitjans de comunicació ha estat una forma de respondre a les pròpies necessitats comunicatives (Almendra, 2009: 45) i articular-les a favor de l'agenda política. Diana, periodista, ho explica així: (...) Los comunicadores que estamos en terreno informamos de la realidad, tratamos de que los grandes medios vayan a los espacios donde están aconteciendo las noticias, que se haga un registro audiovisual y se levante la memoria histórica (22/03/2022).

De la mateixa manera que la *minga*, també l'oralitat, element fonamental de la cultura indígena, pot ser vinculada amb el cinema indígena i la lluita per la visibilització dels pobles. La transmissió de coneixement a través de les assemblees comunitàries és essencial per tal de preservar la cultura que durant tants segles no va ser escrita. El cinema indígena, tal com és definit pels comunicadors i realitzadors entrevistats, és una manera de narrar i difondre històries dels pobles. És un exercici d'autodeterminació a través dels principis comunitaris: l'idioma propi, la veu i les pràctiques culturals. Aquesta tradició ancestral, per tant, pren a través del cinema un nou format, on la dimensió sociolingüística és clau per entendre la voluntat de transmissió i preservació de les cultures pròpies: "Siempre hemos estado conectados: a través de sueños, a través de largos viajes, a través de cantos; ahora con los vídeos y las historias" (Eriberto, realitzador, 19/03/22).

4. Cinema indígena, comunicació i activisme a l'Indifest

“El futuro pasa por un regreso al pasado, pero regreso no es retroceso. Es volver a las raíces para poder gestionar la vida.” (David, productor, entrevista 22/01/22)

4.1. Espais d'auto-representació

“¿Qué será esto que están haciendo los indígenas, que solamente saben prender el botón rojo de la cámara?” David Hernández, documentalista i fotògraf wayuu, plantejava a la sessió “Comunicació per a la defensa de drets” de l'Indifest, el deute històric del món audiovisual en reconèixer el cinema indígena i el racisme reproduït per les persones no índigenes i no afros de Llatinoamèrica. Bashe Charole, convidada a l'edició de 2018, comunicadora, activista documental i membre d'ACIC (Asociación Comunitaria Indígena de Comunicación del Chaco, Argentina), m'explicava que a finals dels anys 90 persones de Buenos Aires venien a filmar les seves comunitats, i aquestes dipositaven els seus coneixements i eren gravades, però les càpsules mai retornaven als pobles. En aquest context, ACIC va ser creada l'any 2007 pels tres pobles índigenes que habiten la regió del Chaco, a l'Argentina, amb l'objectiu de visibilitzar la situació de les seves comunitats i lluitar contra la imatge estereotipada dels pobles índigenes als mitjans de comunicació hegemònics.

Indifest és un projecte creat també per a la transformació social, de l'associació AlterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes, fundada l'any 1986 amb la voluntat de defensar els drets dels pobles índigenes del món, i CLACPI, una xarxa de diferents organitzacions índigenes i no índigenes principalment d'Amèrica Llatina, que sorgeix a partir del I Festival Latinoamericano de Cine y Vídeo de los Pueblos Indígenas a Mèxic, l'any 1985, amb l'objectiu d'enfortir la lluita dels pobles i crear connexions a nivell internacional (Bermúdez, 2013). CLACPI realitza diferents activitats de col·laboració, intercanvi i ajuda mútua en l'àmbit de la comunicació, la formació en el món audiovisual i la incidència política.

L'any 2006 es dona la primera edició de la Mostra de Cinema Indígena organitzada per AlterNativa, configurat per ser un espai de visibilització dels processos de defensa

de drets en temes de territori i governança. Emmarcat com a instrument d'incidència i mobilització política i social, des dels seus inicis ha buscat apropar a la ciutadania les diferents lluites i propostes dels pobles indígenes, comptant amb la presència de convidades internacionals. La Mostra esdevé l'Indifest a partir del 2016, quan es replanteja la continuïtat del projecte, les prioritats i els canvis. El projecte, amb una durada inicial de dos anys (2015-2017), s'anomenava Veus Indígenes per a la Transformació Social. Des dels seus inicis, el Festival de Cinema Indígena de Barcelona ha estat una eina d'acció política: "el cinema és un element que està al servei de l'objectiu final, que és la transformació de les institucions pel compliment de drets", explica Olga Cebada, coordinadora d'AlterNativa del 2015 al 2022 i actual cap de projectes. Es va fer el salt de centres cívics i espais socials a sales de cinema, amb l'aposta d'apropar el cinema indígena a nous públics i de donar-li valor. L'edició del 2021 va tenir lloc als Cinemes Girona i l'Espai Francesca Bonnemaison a Barcelona, el Museu d'Art de Cerdanyola, l'Auditori Barrades de l'Hospitalet de Llobregat i el Teatre Els Catòlics a Cardona.

La forma en que està pensat l'Indifest difereix d'altres festivals de cinema indígena celebrats en territoris indígenes, on la dimensió performativa, la posada en escena de la identitat indígena cobren un protagonisme especial (Gómez Ruíz & Izard Martínez, 2020). L'Indifest, a través dels quatre eixos principals en els que treballa AlterNativa (recerca, cooperació, comunicació i incidència), forma part d'una xarxa global de col·laboració i potencia la creació d'aliances estratègiques per a l'acció social. Els diferents apartats del festival responen a aquesta estratègia política: projeccions, incidència i conversatoris. Es difonen les situacions concretes de diferents pobles per tal de donar visibilitat i implicar la ciutadania des d'una perspectiva de l'exercici de la comunicació pròpia. Elisenda Triadó, formada en comunicació audiovisual i organitzadora de l'Indifest, sosté que el cinema indígena, per la seva naturalesa, genera un procés de transformació social: "Aquesta idea [el cinema des de les eines pròpies] ja és transformadora: que la persona estigui present des de l'inici del relat" (entrevista 16/02/22). Per tal de garantir-ho, s'incorporen les veus directes de convidades de tot el continent americà per fer el festival el més participatiu possible, es posen en valor la producció local i l'auto-representació en el procés de transformació social davant de la representació des d'una mirada externa

que parteix del privilegi. És a dir, es tenen en compte uns criteris específics de temàtica i de producció dels materials per al procés de selecció. Es dona importància a que les obres siguin fetes per productores i organitzacions indígenes, o amb la seva participació directa, que hi hagi una participació o rol de la dona en la formulació, i que les temàtiques tinguin a veure amb la defensa de drets i la identitat dels pobles indígenes. Les pel·lícules es reparteixen durant els dies per països i per pobles, perquè la sessió sigui variada. Les idees col·lectives de propietat (Gómez Ruíz, 2018) i la vinculació amb els drets col·lectius (Izard, 2020) de les creacions audiovisuals indígenes es veuen reflectides a l'Indifest en la forma de presentar l'autoria de les pel·lícules al programa del festival com a obra d'un poble poble i no d'un/a realitzador/a individual: *Fôlego Vivo (2021) 28 min. Poble Kariri, Brasil*. També es distribueixen per temàtica i per dia; a partir de la temàtica que es vol tractar s'estructura la sessió amb les pel·lícules i el conversatori, que dura uns 45 minuts i complementa les projeccions, que poden ser de qualsevol duració. L'edició de 2021 va establir 6 temàtiques preconfigurades, una per cada dia: Resistències indígenes, Dones defensores, Identitat i Buen Vivir³, Territori i transnacionals, Defensors i defensores i Comunicació per a la defensa de drets.

El perfil de les convidades de l'Indifest sempre ha estat molt divers, intentant que hi hagi una cineasta i/o comunicadora i una defensora política i de drets. Malgrat això, aquestes dues visions es troben interconnectades i és el que caracteritza el festival com un espai de cinema indígena amb incidència política. Algunes d'elles han estat Mariano Estrada, comunicador i productor tzeltal de Mèxic; Sebastiana Par Álvarez, lideressa del Consejo de Pueblos K'iche's i alcaldessa comunitària a Guatemala; Jeanette Paillan, excoordinadora de CLACPI i realitzadora audiovisual maputxe de Xile... En l'última edició, es va comptar amb David Hernández: documentalista i fotògraf wayuu, representant de la comissió política de CLACPI; Tarcila Rivera, fundadora i presidenta de CHIRAPAQ (Centro de Culturas Indígenas de Perú) i del

³ Discurs polític al voltant del Sumak Kawsay (Buen Vivir en quítxua) sorgit entre finals del segle XX i principis del XXI a Equador i Bolívia, adoptat per organitzacions indígenes que defensen la relació equilibrada amb l'entorn i l'organització social comunitària contra l'individualisme i destrucció capitalistes.

Foro Internacional de Mujeres Indígenas; i Ana Rutilia Ical Choc: representant del poble Q'eqchi' davant el consell departamental d'Alta Verapaz i catedràtica de la Universitat Rafael Landívar de Ciències de la Salut. Una altra forma de legitimar i globalitzar el cinema indígena que aporta Indifest es dona a través de la premiació. A partir del 2017, juntament amb la transformació del projecte, es planteja fer aquest salt per la visibilitat incorporant el Premi del Jurat i el Premi del Públic. El primer dona una aportació econòmica per ajudar a les productores i implica una campanya específica de difusió. A través de les característiques del jurat s'articula també una xarxa que és local, nacional i internacional, i que vol fer incidència a nivell institucional: està format per membres representants d'AlterNativa, de CLACPI, de Casa Amèrica Catalunya, entitat que des de 1911 promou els vincles entre Catalunya i Amèrica Llatina, i d'una persona designada per CLACPI que estigui vinculada al cinema indígena com a productora independent. Amb el Premi del Públic, es busca implicar l'audiència amb el festival contribuint a la transformació de l'imaginari sobre el cinema indígena.

4.1.1. La formació com a acció estratègica

La coproducció, això és, que es garanteixi la participació local quan una persona no indígena vol produir en territori indígena, mitjançant la codirecció de la contrapart indígena és essencial per a poder exercir la comunicació pròpia: “Es un tema de cómo se aplica el tabulador de los derechos de la explotación de la película, compartir créditos y que la construcción sea un poco más nivelada (...) no hay cambios si somos el elemento decorativo o narrativo de la peli pero no tenemos ninguna participación vinculante desde la producción.” (David, productor, 22/01/22). Per tal de poder garantir la coproducció és necessari l'accés a la capacització audiovisual. CLACPI té una trajectòria històrica de formació de realitzadors indígenes. David, que coordina un projecte de formació per a cineastes emergents de boscos tropicals d'Indonèsia, Brasil, Guatemala, Veneçuela i Panamà, resalta com encara són poques les persones indígenes que estan formades. Aquestes qüestions han estat plantejades amb l'emergència del cinema indígena, que va significar la representació des de la pròpia identitat, així com el sorgiment de comunicadors i formadors que s'encarreguen d'aquestes tasques. És el cas de Bladimir Avila, comunicador social que forma part de

CHIRAPAQ, especialitzat en desenvolupament social vinculat al cinema comunitari, que treballa a Ayacucho, al sud del Perú, duent a terme un projecte de formació audiovisual per a joves que recull les seves problemàtiques per traduir-les a pel·lícules, en col·laboració amb CEFREC (Centro de Formación y Realización Cinematográfica de Bolívia); i Diana Jembuel, formada en periodisme social i comunicació política, que es dedica a enfortir els processos de comunicació en l'àmbit de ràdio, cinema i fotografia, al departament del Cauca, a Colòmbia. A la seva regió també duen a terme formació tècnica a joves periodistes i comunicadors indígenes.

Entre les múltiples associacions indígenes que realitzen tallers a joves a Amèrica Llatina es troben CLACPI, ACIC a Argentina, CEFREC a Bolívia i CHIRAPAQ a Perú, que realitzen també mostres itinerants per portar el cine a les comunitats; una forma de compartir coneixement amb els joves i crear xarxes de comunicació. Les formacions tenen com a objectiu difondre les situacions concretes que enfronten els pobles i fer partícips als joves en els processos de visibilització de les seves lluites, presentant-los temàtiques que ells puguin escollir segons les seves prioritats. Aquestes organitzacions i la seves tasques prenen la forma de grans *mingas* de coneixement i col·laboració, en les que, a més, es recupera el coneixement ancestral a través de la oralitat. Una feina col·lectiva i participativa, on es dona una reciprocitat i es comparteixen sabers: "(...) los niños colaboran en el mensaje de los jóvenes, los ancianos les imparten conocimientos a ellos, y los chicos reflexionan sobre ciertos conocimientos ancestrales que ya algunos no los contaron" (Bladimir, formador, 2/04/22). Molts d'aquests projectes arriben després a l'Indifest a través de CLACPI o de forma autònoma. Les col·laboracions són estratègies entre "organizaciones hermanas" (David, productor, 22/01/22) on professionals de l'àmbit de la comunicació i del cinema que es troben en països diferents fan una tasca conjunta, un activisme diari necessari com a eina de resistència i per a l'apropiació dels mitjans de comunicació, treballant sempre de manera col·lectiva.

4.1.2. L'apropiació de les xarxes socials

Amb l'auge dels nous mitjans socials i digitals de comunicació, a partir dels anys 90, els pobles indígenes han estat cada cop més participants en la construcció d'una narrativa política pròpia, una apropiació tecnològica (Gómez Ruíz, 2018). Les xarxes socials i l'ús d'Internet, com observa Almendra (2009) han suposat una eina de difusió que ha ajudat a la comunicació entre organitzacions i a la circulació del material audiovisual, una finestra al món exterior. Han constituït en sí mateixes un nou instrument de comunicació, d'auto-representació i de mobilització social: "Coordinamos las reuniones por redes, a veces es más útil que llamarlos o dejarles un mensaje, porque no tienen señal o están en la chacra", explica Bladimir, sobre els projectes de formació a joves de les comunitats.

La comunicació digital ha permès internacionalitzar la incidència política i l'organització en minga. El perfil d'Indifest reuneix actualment més de 4.000 seguidors a Instagram, més de 1.800 a Twitter i més de 1.000 a Facebook. "[Les xarxes socials] és el que serveix de pont de comunicació entre un i altre continent i el que permet que el festival s'internacionalitzi i que tingui impacte més enllà de Barcelona o Catalunya." (Elisenda, organitzadora d'Indifest, 16/02/22). El fet que el festival també fos online, arrel de la pandèmia, ha fet més evident la necessitat de reforçar la comunicació internacional, a banda de la local. La circulació dels films a través de les xarxes, permet globalitzar les obres i els productors indígenes: "Nunca me imaginé que con mis películas iba a viajar (...) Ahorita me escribían via messenger que acababan de ver mi película en la India, en Nepal, en Malasia" (Eriberto, realitzador, 19/03/22).

En aquest àmbit també es forma als joves per tal que puguin usar les xarxes com una forma d'activisme polític: "A través de las redes la juventud ha logrado comunicar las diferentes prioridades, necesidades, exigencias y movilizaciones que se dan dentro del territorio" (Diana, periodista, 22/03/22). Gómez Ruíz (2018: 205) ho defineix com una "renovació dels repertoris de resistència". Amb aquestes formacions es reforcen els processos d'autodeterminació i la possibilitat de construir nous mitjans de comunicació apropiats: la història pròpia en oposició a la comunicació des dels grans poders. Especialment en temps de pandèmia, sovint les úniques formes de

visibilització i de denúncia han estat aquestes, i les xarxes socials han estat un pont per comunicar el que passa dins i fora del territori. Tot i això, els periodistes i comunicadors es troben amb obstacles tal com la falta d'accés a senyal d'internet que, com la falta de formació, ha fet que segueixin sent una minoria les persones que tenen accés als mitjans de comunicació.

4.2. Comunicació en l'idioma propi: activisme sociolingüístic

Un altre aspecte cabdal de l'estratègia de l'Indifest és la possibilitat de comunicar i comunicar-se en l'idioma propi. En la línia del que planteja Izard (2020: 217), el cinema indígena parteix de la idea de considerar el dret a la comunicació com un més dels drets reivindicats. La majoria de les projeccions de l'Indifest són en idioma propi, o bé fragments que combinen el castellà i l'idioma propi amb subtítols en castellà. Als conversatoris del 2021, malgrat les convidades parlaven en castellà, saludaven breument en el seu idioma (maya q'eqchi', wayuu, quítxua) com a forma d'expressió i reivindicació de la pròpia identitat. Comunicar-se en l'idioma propi és una qüestió de naturalitat, ja que és l'idioma matern: “[cuando hablamos castellano] hay palabras que nos salen en quechua, porque es el que hablamos” (Bladimir, comunicador, 2/04/22); però sobretot és una qüestió de prioritat. La supervivència de les llengües indígenes al llarg dels segles només ha estat possible per la voluntat col·lectiva de preservar-les. Comunicar-se en l'idioma propi a través del cinema és vist com una forma de sobreviure, d'educar, de reivindicar i preservar les llengües i els propis drets. La llengua és així un territori de disputa que es vol recuperar, a més, per part de molts joves que l'entenen però tenen dificultat en parlar-la, i la volen reivindicar a través del cinema: “[algunos dicen] no me han enseñado porque mis papás no querían que fuera discriminado, pero yo quiero hablar en quechua en un vídeo” (Bladimir, comunicador, 2/04/22). L'idioma també serveix de pont de comunicació en els processos d'apoderament i activisme dels pobles: el rol dels comunicadors sovint implica una mobilitat, una comunicació de forma interna i de forma externa. Com explica Córdova (2011), els realitzadors indígenes sovint es troben entre les lluites nacionals, enteses en el marc de l'estat-nació i els diàlegs amb les comunitats d'origen. Les comunicadores que naveguen entre el territori i la ciutat usen l'idioma propi com a pilar de la comunicació per a la informació i la formació a través de la

identitat pròpia: “muchos estamos en otros espacios, ciudades (...) Uno informa hacia la comunidad para que esas realidades lleguen a la audiencia a partir del idioma propio” (Diana, periodista, 22/03/22).

El sol fet de parlar un idioma indígena és una forma de resistència i d'activisme, i en aquest marc, recentment hi ha hagut algunes iniciatives per visibilitzar-les. El 2019 l'ONU va celebrar l'Any Internacional de les Llengües Indígenes, i la UNESCO recentment ha proclamat el Decenni de les Llengües Indígenes (2022-2032), que pretén promoure i protegir els idiomes indígenes, amb una aproximació més política. Aquesta ha estat també l'aproximació de CLACPI i AlterNativa des del principi en relació a l'Indifest: posar el pes polític al punt de vista sociolingüístic, a la importància de valorar els idiomes i els drets humans dels parlants d'idiomes indígenes.

4.3. La urgència de narrar històries

Salazar (2016: 94) apunta que l'emergència del cinema indígena, el fet de sortir a la superfície, suposa també el reconeixement d'una situació de crisi: “una situación de urgencia que tiene relación directa con la supervivencia cultural y la demanda de reconocimiento étnico como una reivindicación fundamental de los derechos humanos”. Aquesta urgència és mencionada per Eriberto, realitzador audiovisual: “Quiero hacer otro tipo de trabajos: ilustrar cuentos, tantas cosas que hay en la Amazonia; pero siempre tengo que estar pendiente de lo que pasa aquí” (19/03/2022). La repressió contra comunicadores fa que parlar des de les seves veus impliqui un risc molt alt. La comunicació en idioma propi a l'Indifest té un enfoc de drets que segueix una agenda política marcada per les estratègies en xarxa de resistència. Els espais de conversatori i d'incidència política del festival busquen garantir el dret dels pobles a la comunicació pròpia, basant-se també en la Declaració de les Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes de 2007, que és precedida per la Convenció 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT) sobre pobles indígenes, de 1989. Un instrument base que mencionen diferents comunicadors i activistes, que també es projecta en les diferents sessions de l'Indifest, per exemple en forma de cartell gran a l'entrada del cinema.

Més concretament, l'article 16 menciona la comunicació pròpia:

Artículo 16

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a establecer sus propios medios de información en sus propios idiomas y a acceder a todos los demás medios de información no indígenas sin discriminación.
2. Los Estados adoptarán medidas eficaces para asegurar que los medios de información públicos reflejen debidamente la diversidad cultural indígena. Los Estados, sin perjuicio de la obligación de asegurar plenamente la libertad de expresión, deberán alentar a los medios de información privados a reflejar debidamente la diversidad cultural indígena.

Imatge 1: Article 16 de la Declaració de les Nacions Unides sobre els drets dels pobles indígenes

A l'Indifest es va denunciar que aquest article no s'està respectant pels mateixos estats d'Amèrica Llatina. La repressió contra els pobles segueix els mateixos patrons a molts països del continent: persecució, càstig i invisibilització. Comunicadores, periodistes i activistes han estat empresonades, assassinades, condemnades... "Hay un plan para perseguir a aquellos que hacen comunicación alternativa", exposa Bashe, activista documental, "(...) se han desmantelado radios para silenciar a las comunidades y para que no se toquen temas complejos como el tema de tierra y la violación de las mujeres" (29/01/22).

Els conversatoris de l'Indifest són fruit de l'organització d'una agenda política durant els dies de projecció que vol fer visible aquesta persecució a comunicadores. En aquests espais, es concreten problemàtiques que surten a algunes pel·lícules i s'apropen a la ciutadania. Defensores, lideresses o realitzadores també fan ús de la mobilitat per globalitzar les seves lluites, convertint-se en "comunicadores indígenes cosmopolites" (Gómez Ruíz & Izard Martínez, 2020: 268) que han viatjat a diferents països i festivals de cinema. Ana Rutilia, representant del procés d'organització i lluita del poble Q'eqchi' a Guatemala contra la hidroelèctrica RENACE, va denunciar l'empresonament de Bernardo Caal, activista que va ser condemnat a presó per la seva lluita pacífica en oposició a les construccions hidroelèctriques que posen en perill el riu Cahabón. En l'acte inaugural, va participar després de la projecció de *Piatúa Resiste*, entre d'altres, on es mostra la lluita i defensa jurídica del riu Piatúa per part del poble Kichwa de Santa Clara, a l'Equador, contra la construcció de la presa hidroelèctrica, justament per la similitud de la situació a Guatemala, i explicava que les dues situacions eren part de la mateixa estratègia que utilitzen les empreses

transnacionals per a la construcció de projectes extractivistes: compra de lideratges en les comunitats, trencament del teixit social i la negativa a la consulta com un dret previ, lliure i informat.

Remetent a la idea de Córdova (2011: 97), qualsevol projecte de vídeo indígena és un projecte polític. Els cineastes indígenes i comunicadors sovint es defineixen com a narradors d'històries, donen veu a les problemàtiques dels seus pobles però sempre sent conscients de la lluita comuna com a pobles indígenes, conformant una "etnicitat paníndigena" (Izard, 2020: 221) que és part del cinema i la comunicació indígena: "Toda la lucha de mi pueblo la he convertido en arte para que el mundo conozca y no sea fácil que mi pueblo desaparezca. Las problemáticas que cuento son muy parecidas a las de otros pueblos" (Eriberto, realitzador, 19/03/22). "Acoplo las experiencias de los pueblos a mi diario caminar y las tejo hacia la información y formación a mi comunidad" (Diana, periodista, 22/03/2022).

La urgència fa que la tasca de comunicadors, periodistes i cineastes, malgrat sigui diversa, conflueixi en una feina política que implica un sacrifici: "Los comunicadores y periodistas indígenas no tenemos garantías económicas ni de seguridad, todos los días lo que hacemos lo hacemos por amor al proceso" (Diana, periodista, 22/03/2022). David acabava la seva intervenció al conversatori de l'Indifest amb una frase d'Ailton Krenak, referent del moviment indígena a Brasil: "Con cada historia que contemos posponemos el fin del mundo." Reprenent la idea d'Almendra (2009) sobre la comunicació com a sector clau per crear nous imaginaris, els mitjans de comunicació i el cinema indígena són instruments de lluita pels pobles per poder visibilitzar les realitats.

En aquest context, l'Indifest és un espai en el que poder enfortir les narratives pròpies de defensa territorial, que contribueix a la creació d'un imaginari transnacional dels pobles indígenes davant una audiència que, en molts casos, desconeix la seva situació. El públic de l'última edició va ser predominantment jove, fet que s'explica amb que cada vegada s'ha anat professionalitzant més el disseny online, la pàgina web, la presència a xarxes, la curadoria... En aquesta edició es va veure molt més públic català i de menys edat que altres anys, a banda de població llatinoamericana en la diàspora -els assistents més habituals en edicions passades- o persones que estudien cinema. L'audiència del festival és un actor imprescindible per poder fer

efectiva la transformació social: per poder arribar a les institucions s'ha de crear consciència social. Formar part d'espais que tenen legitimitat i permeten la circulació de materials audiovisuals (mercats, coproduccions, festivals internacionals) és una forma de tenir representació a les institucions que prenen decisions.

En aquesta línia, AlterNativa ha repensat les formes de distribució del material audiovisual per garantir-ne l'accés universal i gratuït, mitjançant el sistema de taquilla inversa, model de pagament on les persones poden accedir a un contingut i, posteriorment, fer una aportació voluntària en funció de les seves capacitats; i la disponibilitat del contingut de l'Indifest de forma online una setmana després del festival. A més, juntament amb CLACPI, el febrer de 2022 van llençar la plataforma "MiradaNativa", que reuneix actualment 52 obres indígenes. Aquesta iniciativa vol donar sortida a tot l'arxiu audiovisual històric que han acumulat AlterNativa i CLACPI i contribuir a la recerca, fent que sigui una eina per a les universitats. Havent estudiat amb detall la situació al voltant dels drets d'autor, a través d'un acord de col·laboració es garanteixen els drets sobre les obres a les comunitats, organitzacions o productores. En aquest acord s'especifica que, de les donacions voluntàries, el 60% de les recaptacions aniran per les productores. MiradaNativa trasllada la idea política del festival al món online i, juntament amb les projeccions i les visites de les convidades a diferents universitats de Catalunya forma part d'una estratègia per apropar el cinema indígena al públic del futur.

4.3.1. La col·laboració com a forma de supervivència

Les *mingas* que es donen a les comunitats, en forma de treball col·lectiu destinat a tasques d'agricultura, neteja o construcció, i que sovint acaben en festa, també estan presents en espais de trobada on es comparteix coneixement i estratègies de diferents pobles: "Acá todo el tiempo vivimos con mingas (...) nuestros pensamientos, nuestras propuestas están ahí para compartir con otros pueblos, para que inspiren" (Eriberto, realitzador, 19/03/22). La intencionalitat de portar perfils de convidades diferents per tal que es coneguin, es creïn vincles i es posin en comú lluites respon a la voluntat de crear xarxes de solidaritat transnacionals: "(...) articulem gent que treballa als seus territoris, amb gent que té presència internacional" (Olga, cap de projectes d'AlterNativa, entrevista 2/04/22). Les aliances

entre pobles i amb actors no indígenes reforcen la tasca col·lectiva: “Cuando nos encontramos con varias comunicadoras indígenas hay fuerza, hay valentía y hay un ánimo para seguir trabajando” (Diana, periodista, 22/03/2022), “(...) es una manera de decir conectémonos, cuidémonos, unámonos. Una forma de animar a seguir sobreviviendo como pueblos originarios” (Eriberto, realitzador, 19/03/22).

A nivell local i nacional, trobem els formadors indígenes que capaciten en les tècniques de filmació, els realitzadors audiovisuals que fan projectes en funció de les històries que necessiten ser explicades, els periodistes que viatgen a les comunitats per tal de poder enfortir els processos de comunicació, amb l'objectiu de fer incidència als mitjans de comunicació nacionals... A l'Indifest, la *minga* es presenta en tota la tasca que possibilita l'execució del festival. AlterNativa configura cada espai i cada eix temàtic en funció de les necessitats detectades al terreny. Més enllà de les projeccions, l'agenda política i mediàtica que s'estructura és part de la doble dimensió del cinema indígena (Dowell, 2006): la que es visibilitza a festivals com l'Indifest amb les obres, i la que s'estructura a partir de les convidades i possibilita noves formes de comunitat. En l'última edició, es va organitzar una reunió amb l'Agència Catalana de Cooperació, on Ana Rutilia va poder plantejar el cas de Guatemala i Bernardo Caal. En aquesta lluita, els instruments jurídics són una eina ineludible per a la defensa de drets; Ana Rutilia també es va reunir amb l'ICAB, l'Il·lustre Col·legi de l'Advocacia de Barcelona, que participa a la Cort Penal Internacional, on es va parlar d'un acompanyament dels processos de consulta a Guatemala i el riu Cahabón, de teixir ajudes comunes i crear campanyes de seguiment.

A nivell global, les organitzacions indígenes en àmbits de cinema i comunicació han creat aliances que els han permès ser escoltades en institucions internacionals: “En las Cumbres de Comunicación [cimeres de comunicació indígena celebrades periòdicament en diferents països d'Amèrica Llatina] vienen liderazgos, surgen temas de comunicación en lo técnico pero también de comunicación en lo político y lo territorial” (Diana, periodista, 22/03/2022). D'altra banda, CLACPI articula la seva incidència en funció de les iniciatives de les organitzacions de les que forma part. Té estatus consultiu dins del Fòrum Permanent per les Qüestions Indígenes de les

Nacions Unides, a Nova York, on va presentar un esborrany sobre la situació de comunicadors indígenes i afrodescendents a Amèrica Llatina, que el 2019 va poder presentar enllestit a l'EMRIP (Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples), instrument del consell de drets humans de l'ONU de Ginebra. En el cas de David, després de l'Indifest viatjava a Glasgow amb motiu de la Conferència de les Nacions Unides sobre Canvi Climàtic de 2021.

L'acompanyament i solidaritat internacional és reconegut com una altra forma de *minga*: “En Indifest se dan esas *mingas* de vida, compartir el interés en nuestros planteamientos”, explicava Bashe (activista documental, 29/01/22); així com una possibilitat d'estratègia global: “no hay que perder ese hilo del relacionamiento internacional porque logramos tejer en conjunto las realidades en las que nos encontramos” (Diana, comunicadora, 22/03/22). En relació a aquesta xarxa, Ana Rutilia em parlava de l'oportunitat de conèixer persones de diferents entorns més enllà del cinema i la comunicació indígena, entre les quals mencionava també les estudiants de pràctiques d'AlterNativa.

Les reflexions sobre activisme es relacionen amb narratives per la vida i la supervivència des d'una aproximació col·lectiva: “Cuando participamos en Indifest unas de las compañeras fueron ultrajadas y nadie de los medios que se supone que informan han tenido esa empatía de poder visibilizar estos temas, por eso remarcamos que nuestros medios son importantes de seguir, dando semillas”, explicava Bashe (activista documental, 29/01/22). Les referències a organitzacions *germanes* i aliances de *germanor* reflexen els principis de comunalitat i intercanvi en les lluites socials: “Indifest lo organiza nuestra organización *hermana* AlterNativa” (David, productor, 22/01/22). “[Diferentes organizaciones] habían hecho un vínculo y querían impulsar en Perú los procesos formativos [de jóvenes] en 2012 y 2013. Ese vínculo surgió porque pertenecían a CLACPI, esa organización ha tejido alianzas de hermandad. Para CHIRAPAQ, CEFREC es como su hermano” (Bladimir, formador, 2/04/22).

5. Conclusions: una minga per la vida

La recerca sobre el Festival de Cinema Indígena de Barcelona, i els diferents actors implicats en aquest projecte ens mostra el vincle entre cinema, comunicació i activisme. L'Indifest transcendeix allò audiovisual, és un moviment social, un espai de debat i d'activisme, configurat per internacionalitzar les lluites dels pobles indígenes d'Amèrica Llatina partint de l'exercici de la comunicació pròpia. Els mecanismes de poder al llarg de la història sempre han intentat trencar la comunalitat de les formes de fer dels pobles indígenes, han intentat dividir per tal d'imposar les formes d'explotació de la natura, de les persones i dels recursos.

La col·laboració entre persones i organitzacions en el context de la preparació i execució de l'Indifest es dona en diversos nivells que plegats són part d'una gran *minga* global, en la que el cinema indígena esdevé una eina de lluita social amb un caràcter polític que busca combatre les narratives hegemòniques sobre els pobles indígenes, teixint aliances internacionals per defensar drets. AlterNativa, a través d'aquest projecte, dona sortida a les campanyes i projectes d'incidència, al mateix temps que reproduceix en la configuració d'Indifest (el sistema de taquilla inversa, la descentralització de la cultura de Barcelona, la participació col·lectiva) una aproximació política. Es tracta d'un festival polític, en el que totes les decisions es prenen tenint en compte això.

Les *mingas* per la vida que es donen en tots els espais de l'Indifest, tan dins com fora del cinema, són articulades a través de xarxes locals, regionals i internacionals, en les que actors indígenes i no indígenes (realitzadors, periodistes, comunicadores, lideresses indígenes i associacions) de disciplines diverses treballen conjuntament amb el mateix objectiu: la creació d'un pla de futur a través del cinema. En el festival, es generen espais de reunió, d'anàlisi i de posada en comú d'estratègies i es demostra com cinema indígena i comunicació van de la mà, i per als pobles això implica la defensa de drets humans. L'Indifest és una cosmopolítica (Gómez Ruíz & Izard Martínez, 2020: 268) que permet projectar aquestes necessitats, on el **futur** i la **vida** són percebuts com a territoris a defensar a partir de la creació d'aliances. L'empoderament dels joves indígenes a través dels processos de formació i de visibilització (la comunicació pròpia, l'apropriació dels mitjans amb creacions com

MiradaNativa) així com les reunions amb institucions són exemples de la tasca que hi ha darrere de l'Indifest. Les projeccions, els conversatoris i la incidència política permeten contribuir a la creació d'un imaginari autònom i transnacional, és a dir, allunyat de la representació dels pobles indígenes dels grans mitjans o governs estatals.

Les narratives sobre la vida sempre van lligades a l'oralitat i la interconnexió entre pobles. El cinema indígena suposa una transformació d'aquesta oralitat, la forma històrica d'expressió: a través de la tecnologia visual crea noves estratègies de col·laboració on les converses i els diàlegs sobre la identitat indígena i les lluites actuals dels pobles esdevé global. Malgrat tots els impediments i un context difícil per als pobles indígenes, la perseverança i l'esperança en el discurs de comunicadores, realitzadores i activistes destaquen com a missatge d'aquest futur que es veu com una oportunitat per canviar les coses.

L'escenari del cinema i la comunicació indígena deixa moltes línies i preguntes de recerca obertes. Caldria aprofundir en el paper de la dona indígena en les lluites dins i fora de les comunitats i en el cinema indígena, tenint en compte la seva doble dimensió com a dona i com a indígena. També cal estudiar més la capacitat de mobilització social d'instruments com l'Indifest, així com els processos de recepció d'aquest cinema alternatiu entre el públic. Son qüestions que confio poder desenvolupar en el futur proper.

6. Bibliografía

ALMENDRA, V. R. (2009). "La palabra y acción para la movilización." *Comunicación y ciudadanía*, 2, Bogotá: 42-51

BERMÚDEZ ROTHE, B. (2013). "CLACPI, una historia que está pronta a cumplir 30 años de vida". *Revista Chilena de Antropología Visual*, 21: 20-31.

CÓRDOVA, A. (2011). "Estéticas enraizadas: aproximaciones al vídeo indígena en América Latina". *Comunicación y Medios*, 24: 81-107.

CÓRDOVA, A. (2017). "Following the Path of the Serpent: Indigenous Film Festivals in Abya Yala". Dins: RAHEJA, M.; PHILLIPSON, D.; GILBERT, H. (eds.) *In the Balance: Indigeneity, Performance, Globalization*. Liverpool University Press, pàg.

DOWELL, K. (2006). "Indigenous Media Gone Global: Strengthening Indigenous Identity On and Offscreen at the First Nations/First Features Film Showcase". *American Anthropologist*, 108 (2): 376-384.

DÍAZ GÓMEZ, F. (2003). "Principios comunitarios y derechos indios". Dins RENDÓN MONZÓN J. J.; BALLESTEROS ROJO, M. (dir.) *La Comunalidad: Modo de vida en los pueblos indios*, Tomo I. Oaxaca, IIA-UNAM, Casa de la Cultura Juchitán, CONACULTA: 70-77

GÓMEZ RUÍZ, S. (2018). "Imágenes de la Sierra Nevada (Colombia): el artefacto cultural como una manera para aproximarse a los medios de comunicación indígena". Dins HUERTAS BAILÉN A.; LUNA, M. (eds.) *Culturas indígenas: investigación, comunicación y resistencias*. Barcelona: InCom-UAB, pàg. 197-219.

GÓMEZ RUÍZ, S. & IZARD MARTÍNEZ, G. (2020). "Indigeneidad *performada*. Apuntes etnográficos de dos festivales de cine indígena en Colombia y Panamá". Dins *Revista Española de Antropología Americana*, 1: 265-276.

GINSBURG, F. (2002). "Mediating Culture: Indigenous Media, Ethnographic Film and the Production of Identity". Dins ASKEW, K.; WIL, R. R. (eds.) *The Anthropology of Media: A Reader*. Oxford: Blackwell Publishing, pàg. 210-235.

GINSBURG, F. (2017). "Preface: Screening Anthropology Across the Planet". Dins PEIRANO, M.P.; VALLEJO, A. (eds.) *Film Festivals and Anthropology*. Cambridge Scholars Publishing, pàg. 13-16.

IZARD, G. (2020). "Comunicación y etnicidad en un festival emberá de cine indígena". Dins OROBITG CANAL, G. (coord.) *Medios indígenas: teorías y experiencias de la comunicación indígena en América Latina*. Barcelona: Iberoamericana Vervuert, pàg. 213-236.

NAVA, E. (2009). "Comunalidad. Ensayo sobre la legitimación de una teoría nativa."

RAHEJA, M. (2011). *Reservation Reelism: Redfacing, Visual Sovereignty, and Representations of Native Americans in Film*.

SALAZAR, J. F. (2016). "Contar para ser contados: el vídeo indígena como práctica ciudadana". Dins MAGALLANES BLANCO, C.; RAMOS RODRÍGUEZ, J. M. (coords.) *Miradas propias. Pueblos indígenas, comunicación y medios en la sociedad global*. Puebla: Universidad Iberoamericana-CIESPAL: pàg. 91-109.